

Svitlana HAVRYLIUK – Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of Museum and Monument Studies
and Information-Analytical Activities,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk

The purpose of the article is to highlight the processes of the Ukrainian museology development in the conditions of coexistence of multidirectional trends of unification of socio-cultural life, museum forms and activities, on the one hand, and articulating the content of national heritage, regional history, and culture by museum means, on the other hand.

The scientific novelty of the study concerns the comprehensive analysis of the processes of globalization and localization, which, in their interpenetration and combination, determine the development of the modern museum world, in general, and Ukrainian museology, in particular.

Research methodology. In the article, glocalization in the development of museum activity in Ukraine in the first decades of the 21st century is considered based on functional, comparative, and comprehensive approaches, a set of general scientific and special methods.

Conclusions. Globalization has a dual impact on the development of museum work in Ukraine. On the one hand, it contributes to the homogenization and hybridization of museum activities, cultural exchange, and enrichment, and on the other hand, it gives rise to localization processes based on the preservation, presentation, and popularization of the unique national cultural heritage. Digital transformations have opened up great opportunities for the integration of Ukrainian museums into the international information space. Diversification of institutional models of museum institutions (interactive museums, museum-type institutions, private museums, economic museums, narrowly profiled, specialized local museums) and types of museum activity allows Ukraine to implement the best foreign practices of cooperation with the audience and, at the same time, implement the policy of preserving and updating national and regional heritage. Globalization processes have stimulated a more active inclusion of museums in the tourism industry, deepening international museum cooperation. By expanding the scope of its activity, museums unite with local communities, contributing to the formation of national and local identities. All this testifies to the strengthening of glocalization processes in the development of Ukrainian museum management.

Prospects for further research. The issues of the formation and development of new types of domestic museums, the transformation of the mission of regional museums in the postmodern era, and the ways and forms of interaction between museum institutions and local communities to form respect for cultural heritage among Ukrainians require more extensive study.

Key words: glocalization, globalization, localization, museum, virtual museum, interactive museum, economuseum, museum-type institutions, national cultural heritage, Ukraine, national identity.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2025

Отримано після доопрацювання 6.02.2025

Прийнято до друку 8.02.2025

УДК 069 : 338.48

ЯВИЩА НАДМІРНОГО ТУРИЗМУ І МУЗЕЇ : ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГРОЗ ТА ЇХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Віталій БОНДАРЧУК – кандидат історичних наук,
Національний університет «Острозька академія», м. Острог
<https://orcid.org/0009-0006-3460-8542>
<https://doi.org/10.35619/ucpmk.50.1006>
vitalii.bondarchuk@oa.edu.ua

У рамках вивчення заявленої теми опрацьовано джерела інформації різного типу і походження. Велику частину з них складає комплекс досліджень із різними територіальними рамками з рецензованих видань. У результаті сформовано верифікований масив відомостей про загрози, які явища надмірного туризму складають для музеїв і деяких інших культурних інституцій. Також охарактеризовано деякі спроби музеїв врегулювати і (чи) уникнути явищ надмірного туризму. Встановлено, що музеї зазнають негативних впливів різних явищ надмірного туризму. Одночасно визначено, що порівняно з іншими культурними інституціями і туристичними об'єктами ступінь цих впливів була дещо меншою. Але причиною цього є співпраця музеїв із державними органами влади муніципального і центрального рівнів.

Ключові слова: музеї, надмірний туризм, туризм, міжкультурна комунікація, глобалізація, Україна, Європа.

Постановка проблеми. Досліджувана тема є лише одним із чисельних наслідків, часто далеко некрощого змісту, спричиненого глобальними змінами у всіх сферах людського існування. Відтак найбільш вичерпно їх культурний аспект охарактеризував саме В. Гьосле (*V. Hösle*): «Культурний релятивізм, незважаючи на його позірну прогресивність, заперечує існування обов'язкових моральних норм для міжкультурного спілкування, а це не набагато краще ніж владний позитивізм» [2; 175].

Саме у канві згаданих філософом процесів лежать явища надмірного туризму. Але предмет

дослідження було звужено до існування в їх контексті саме музеїв. Причина – парадоксальність обставин, у яких вони опинилися відносно проблеми. Адже з одного боку, «храми муз» є традиційно затребувані туристами, а з іншого, – мають чималу інституційну міцність часто підтримувану державою. Очевидно, в залежності від обраної політики поведінки, вони мають однакові шанси виступити їх жертвою або регулятором, модератором. Таке перебування «по обидва боки барикад» є академічною проблемою. Також її вивчення мало би належне прикладне значення. Адже воно сприяло б уникненню не лише економічних, а й соціальних збитків. До того ж навіть лаконічний огляд (див. у наступному абзаці) наукових досліджень дозволяє помітити, що наявні публікації вчених за деякими винятками (Індія, Польща) є про курортні міста Південної Європи. Введення до наукового обігу фактів, що мали місце на інших територіях, зокрема українських, посприяло би більшій об'єктивності досліджень надмірного туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фактографічний матеріал із вказаної проблеми можна почерпнути з публікацій у ЗМІ – вони її активно висвітлюють. Наукові напрацювання представлені у вигляді статейних публікацій. Деякі з них демонструють результати досліджень головно соціальних аспектів явищ надмірного туризму. С. Амрейн (S. Amrhein) [10] із колегами встановили, що принаймні на початках антитуристичних протестів число бідних людей у ньому було невеликим. У свою чергу Ш. Гесслінг (S. Gössling) [16] із колегами довели незворотність негативних соціальних наслідків у разі ігнорування проблеми. Такого не було, проте й реакцію влади вчені піддали критиці, вказуючи, що її порізні взаємодії з туристами і тими, хто проти них, є не найефективнішим рішенням. Також на соціальних причинах і наслідках надмірного туризму свої наукові пошуки зосередили М. Жемла (M. Żemła) з колегами [28] і М. Кометта (M. Cometta) [13].

Низка інших напрацювань учених продемонструвала складність явища надмірного туризму. При цьому такими було охарактеризовано як його призвідників, так і наслідки. У першому випадку Є. Мартін-Фуентес (E. Martín-Fuentes) із колегами [20] дослідили, що на концентрацію туристів у Барселоні може впливати навіть поява тієї чи іншої локації як місця дії певного фільму. Суголосними «барселонським» дослідженням є напрацювання вченого І. Смирнова про Львів [8]. Він також указує на, що туристи концентруються саме на певних міських територіях [7; 27]. У свою чергу Ф. Гонзалес-Реверте (F. González-Reverte) із колегами дійшли висновку, що у тій же Барселоні єдиної моделі протесту не існує [15].

Враховуючи наукову проблемність, прикладну затребуваність і неповну дослідженість, автор ставить за *мету* провести дослідження місця музеїв у явищах надмірного туризму і можливостей їх використання для подолання негативних аспектів цих явищ.

Виклад основного матеріалу. Проблема термінології. Дослідження конфліктів між туристами і аборигенами є відносно новим, тому їх термінологічний глосарій ще проходить становлення. Відтак поряд із вживаним «anti-tourism protests» – «антитуристичні протести» (тут і далі переклад мій – В. Б.) науковці послуговуються термінами «tourismphobia» – «туризмофобія» і «overtourism» – «надмірний туризм» (останній вперше згадується ще у 2001 р.) [21; 1317-1318]. Трапляється і взагалі радикальне «tourist neocolonialism» – «туристичний неоколоніалізм» [25; 28]. Таке різноманіття ще раз підкреслює складність і багатогранність явища, що вивчається й вказує на необхідність усталення його відповідника (відповідників?) в україномовній науковій термінології.

А в ній, схоже, найчастіше вживають термін «овертуризм» (І. Смирнов, Л. Нохріна, М. Шпаковська). Попри його безперечне право на існування, варто зауважити, що він, утворений фактично частковою транслітерацією з англійської мови, все ж не досить чітко розкриває суть поняття в мові українській. До слова, ЗМІ використовують терміни «надмірний» чи «надлишковий туризм» [9]. Термін «надмірний туризм» вживатиметься і у цій статті.

Також важливо виокремлювати проблему надмірної кількості туристів від проблеми надмірного відвідування окремих музеїв, наприклад, Лувру (Франція). Його приміщення будувалися з розрахунку на 4 млн. відвідувачів у рік. У 2024 р. музей прийняв 8,7 млн., що призвело як до проблем із його будівлями, так і невдоволення відвідувачів [18]. Вона радше може бути складовою, але не тотожною проблемі надмірного туризму.

Суть явища: загальна характеристика. Зважаючи на відносно невелике представлення проблеми надмірного туризму в українській науковій літературі, загалом автор вважає за потрібне коротко охарактеризувати його суть. Улітку 2024 р. преса почала активно повідомляти про протести, що прокотилися низкою міст Греції, Іспанії, Італії, Нідерландів. Їх учасники виступали проти присутності у населених пунктах, де вони проживали, на їх думку, надмірного числа туристів. Протестанти вважали, що саме це є причиною низки проблем: високої ціни за оренду житла, браку води, надмірного шуму, порушення традиційного укладу життя. Протести мали різну форму: мітинги і демонстрації, вторгнення на туристичні вечірки, написання графіті з антитуристичними гаслами. В академічному ж середовищі ці явища, розкриваючи його аспекти і деталі, активно обговорювали вже майже 5 років. Територіальні рамки

сую Європою також не обмежувалися, бо з'ясувалося, що такі проблеми є, наприклад, у Індії [19; 15-25].

Саме звернення до напрацювання вчених про це явище дозволяє побачити, що його корені є глибокими і складними і гірше того – саме воно є загрозливим. Це відверто помітно у порівнянні з повідомленнями преси. Вона в більшості випадків спростила, а то й спримітивізувала, суть протестів до боротьби проти високої вартості орендного житла і браку води. Хоча саме науковці встановили, що на початках руху проти надмірного туризму чисельність бідних людей у ньому була невелика. А ось залучення таких призвело до його інтенсифікації [10; 13-14].

Про складність явища свідчить і те, що навіть у конкретному місці чи місті (Барселона) не існує єдиної моделі протесту [15; 855]. На концентрацію туристів у тому чи іншому місці міста може впливати навіть його поява як місця дії того чи іншого фільму [20; 10], або належність до історичного центру (в цьому випадку – Кракова чи його окраїн) [28; 158].

Було також встановлено, що надмірний туризм має не лише економічні загрози. Вчені дослідили, що «триваюча неспроможність усунути соціально-психологічні наслідки зростаючого туристичного попиту на місцеві громади макро- та місцевих рівнів призведуть до негативних соціальних наслідків» [15; 9].

Реакцію влади на означені проблеми науковці піддали критиці. Їх основною претензією стала відсутність спільного адресата в її діях. Та (влада) окремо взаємодіяла з туристами і окремо – з тими, хто проти них. Очевидно це призвело до того, що в уже згаданій Барселоні вимоги вирішити трансформації, пов'язані з туризмом, почали з'являтися у політичних програмах [21; 1330]. Урешті Хосе Рамон Кардона (Jose Ramón Cardona) з колегами виявилися самим радикальними в оцінці надмірного туризму: «Коли туризм сприймається як підпорядкування господаря бажанням гостя, як у Westworld [це – назва серіалу, використаного у дослідженні – В. Б.], це лише питання часу, коли неприйняття з'явиться у формі антитуристичного ставлення та агресивної реакції» [25; 29].

Надмірний туризм і загрози музеям. Попри явну концентрацію явищ надмірного туризму у різних широтах Західної Європи, українські культурні і наукові інституції, зокрема й музеї вже також ставали жертвами якщо не прямого надмірного туризму, то споріднених із ним явищ. Зокрема, ще в «доковідний» час члени однієї україномовної спільноти у соціальній мережі «Фейсбук», присвяченій музеям, активно обговорювали інцидент. Його суть полягала в тому, що члени туристичної групи, яка через поломку свого автобуса запізнилася на огляд одного з культурних об'єктів і не була допущена на його територію, почали проникати на неї самовільно, перелазячи огорожу. На це було викликано поліцію. Думки співрозмовників розділилися: з одного боку, бажання українців долучитися до пізнання своєї історії варто вітати і підтримувати, але з іншого – робити це не за рахунок неробочого часу працівників культури.

Більш масовий але подібний інцидент повторився у травні 2024 р. Тоді Національний ботанічний сад ім. М. М. Гришка (м. Київ) змушений розмістити на своєму WEB-сайті роз'яснення. У ньому установа наголошувала на неприпустимості несанкціонованого проникнення на її територію ще до початку роботи кас, вимагаючи «елементарної поваги до нашої роботи» [6]. Причиною стало масове одночасне бажання людей «зустріти світанок» або влаштувати фотосесію на території ботсаду. Його 15-годинний (sic!) робочий день ці бажання задовольнити не зміг. Тому їх досягали шляхом перелізання через паркан [1]. Цей випадок оприявнив два важливі аспекти. Аспект 1: негативні явища, притаманні надмірному туризму не обов'язково спричиняють самі туристи. Аспект 2: не завжди варто вважати за потенційну жертву надмірного туризму когось чи щось виключно пов'язаного з життям і запитам мешканців туристичного об'єкту. Випадок із ботанічним садом це засвідчив, адже у «ролі» туристів-порушників уже опинилися аборигени, а в ролі об'єкта-жертви – наукова установа, а не район проживання.

Панданом до попередньої історії послужить ще одна, що трапилася в Західній Україні. Вона вкотре показала багатогранність і складність проблеми надмірного туризму, поставивши питання: що є його першопричиною: масовість туриста чи нерівномірність розподілу того, що він хоче побачити? Керівник управління культури міської ради Львова І. Магдиш була змушена писати заяву на звільнення. Причиною стала активна критика її слів в інтерв'ю пресі про те, що у окремих районах м. Львів єдиною розвагою для людей є церква, що цим становищем починає зловживати. І тоді менше уваги звернули увагу на пояснення п. Іриною цієї проблеми: «Це мертві райони в культурному сенсі». Там не було бібліотек, театрів чи кінотеатрів [3]. Виникає логічне питання: якщо в певному районі певного населеного пункту немає умов для культурного життя для аборигенів – то чому туди мають іти туристи? Які взагалі можуть бути до них претензії, що вони всі концентруються в одному місці?

До того ж, твердженню п. Ірини з того ж інтерв'ю, що «інтереси жителів і інтереси туристів зовсім різні», можна опонувати – щось у них буде й спільне. І якщо культурні об'єкти будуть створені – напевне, що мандрівники будуть їхати туди, де вони є, тим самим роблячи старіші і перенавантажені туристичні атракції більш вільними. У якості прикладу варто навести Музей сучасного українського мистецтва Корсаків, який знаходиться на окраїні м. Луцьк, тобто досить

далеко від історичного центру міста. Варто зазначити, що львівська влада зробила кроки у подібній логіці і прийняла «Концепцію децентралізації туризму» [7; 19].

Наведені історії й спостереження підтверджує звернення до результатів досліджень низки вчених. Вони акцентують на важливості соціальної і неекономічної складової способів вирішення антитуристичних рухів [29; 15]. А дослідження, побудоване на емпіричному матеріалі з Швейцарії, також вторить цьому – орієнтація виключно на економічну складову посилить відчуття ізоляції у місцевого населення [13]. Уникнути її можна зробивши обов'язковою необхідність обміну думок із місцевими жителями [24; 11].

Французька ефективна програма зі збереження культурної спадщини «Mission Patrimoine» (Місія «Спадщина») акцентує на контакті з місцевими громадами і їх допуску до управління культурною спадщиною [11; 11].

Ті науковці, які говорять про економічний аспект, вказують, що гроші туристів мають залишатися на місцевому рівні. Лайонел Сол, науковий співробітник і запрошений лектор у EHL Hospitality Business School, вказує, що робити це слід за рахунок вибору менших [очевидно, немережевих – В. Б.] готелів та сімейних ресторанів [27; 6]. Напевне і музеї можна сміливо віднести до цієї категорії.

Попередження музеями явищ надмірного туризму. У тому, що музеї можуть бути долучені до вирішення проблеми надмірного туризму, можна переконалися, якщо звернутися до нового визначення поняття «музей». Його у серпні 2022 р. ухвалив Міжнародний комітет музеїв (ICOM). Згідно нього, музеїв у т. ч. «плекають розмаїття і сприяють стабільному розвитку», а також у своїй роботі вони «залучають до участі громади» [22]. Тобто загалом музеї можуть виконувати саме ті пропозиції вчених у вирішенні проблеми надмірного туризму, які цитовано у попередніх трьох абзацах. Цим культурним установам до снаги бути своєрідним містком між туристами і аборигенами.

Участь музеїв у цих потугах є радше спорадичною і поки не дозволяє робити якісь узагальнення. Проте її нечисленні приклади заслуговують бути озвученими. Так, у Копенгагені (Данія) намагаються не зменшити кількість туристів, а зробити відповідальнішою їхню поведінку. Для них створено програму CopenPay. Відповідальною за неї виступає «Чудовий Копенгаген» («Wonderful Copenhagen») – організація, покликана розвивати туризм у Столичному регіоні Данії. Програма почала діяти улітку 2024 р. Туристам пропонують отримати певні бонуси за виконання ними визначених дій, пов'язаних із турботою про екологію. Слід нагадати, що її погіршення часто покладають вину на туристів. У програмі бере участь 8 датських музеїв. П'ять із них просять приходити до їхніх експозицій пішки, на метро чи велосипедом, тобто способом, щадним для природи. Показавши квитки за проїзд або інші документальні підтвердження, турист може отримати безкоштовний вхід до музею чи знижку на нього, безкоштовні каву або морозиво, майстер-клас. Схожі бонуси пропонують інші три музеї, але взамін на відповідно: допомогу у його саду, принесену власну чашку, принесені пластикові відходи. Програма реалізується у рамках стратегії з промовистою назвою «Кінець туризму, який знали до цього» (The end of tourism as we know it). Її ж гаслом є «Localhood for everyone», що у вільному перекладі англ. мовою звучить приблизно як «Рідний дім для всіх» [23], [14]. Але, одночасно, варто вказати на важливі аспекти організатора програми. «Чудовий Копенгаген» є підприємницьким фондом, утім засновали його і ним же опікуються державними установами. Серед них не лише муніципальні, але й центральні органи включно з Міністерством промисловості, підприємництва та фінансів Данії. Тобто держава безпосередньо підтримує програму [14]. Очевидно успішно, бо її було продовжено і на 2025 р. [17].

Самостійна спроба музею втрутитися в означену проблему була менш вдалою і значно меншою за обсягом. Музей хамону в м. Мадрид, очевидно для збільшення своєї впізнаваності, на своїй будівлі вивісив фактично рекламний плакат своєї установи, але одночасно висміяв антитуристичний рух. На плакаті він використав одне з його гасел: «Tourists go home», але слово «home» закреслив, натомість, замість нього, написав «ham» (фонетично подібно до jamon – хамон) [12]. Реакції були полярні – від схвалення до засудження.

Висновки. Погляд на явища надмірного туризму крізь оптику діяльності й існування музеїв дозволяє висловити три наступні тези. 1) Відносна інституційна міцність, організаційна сталість і історично тісніший зв'язок із державними структурами дозволяють музеям відносно легко витримати тиск процесів глобалізації і глобального релятивізму, до яких і можна віднести активний (чи у цьому випадку – надмірний) розвиток туризму. З тих же причин їх досить успішно використовують у спробах його регуляції. 2) Перевагами музеїв виявилися їх риси, які прихильники бачення музеїв, як елементу ринкових відносин, вважають радше за недоліки. Далеко не завжди використання музеями і щодо музеїв ринкових форм і елементів управління є виправданим. До нього потрібно підходити з обережністю. 3) У процесі протистояння негативним явищам надмірного туризму музеї є співзалежні від інших державних і суспільних інституцій, але одночасно є одним із ключових його елементів. Наявні емпіричні дані поки не дозволяють ні підтвердити, ні спростувати здатність музеїв самостійно

протистояти негативним явищам надмірного туризму. Пошук відповіді на саме це питання визначає перспективу подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Бурдейна О. Кияни «штурмують» ботсад Гришка, щоб сфотографуватись: адміністрація відреагувала (відео). *Focus.ua*. 2024. 03 трав. URL: <https://focus.ua/uk/ukraine/644456-kiyani-shturmuyut-botsad-grishka-shchob-sfotografuvatis-administraciya-vidreaguvala-video> (дата звернення: 06.05.2025).
2. Гюсле В. Третій світ як філософська проблема. *Практична філософія в сучасному світі*. Київ : Лібра, 2003. С. 145-179.
3. Керівник управління культури ЛМР подала у відставку після «антицерковного скандалу». *Zaxid.net*. 2015. 07 жовт. URL: zaxid.net/kerivnik_upravlinnya_kulturi_lmr_podala_u_vidstavku_pislya_antitserkovnogo_skandalu_n1368375 (дата звернення: 23.05.2024).
4. Нохріна Л. Овертуризм: передумови, проблематика, засади мінімізації наслідків. *Місто. Культура. Цивілізація: міжнародні студії* : матеріали міжнар. наук.-теорет. інтернет-конф., Харків, квіт., 2020 р. Харків : Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 127-138. URL: <https://shorturl.at/0quib> (дата звернення: 06.05.2025).
5. Пильченко А. Проблеми овертуризму та шляхи їх вирішення: світовий аспект. *Вісник Київ. нац. лінгвістич. ун-ту. Серія Історія, економіка, філософія*. 2023. Вип. 27. С. 78-83. DOI: 10.32589/2412-9321.27.2022.276210 (дата звернення: 06.05.2025).
6. Роз'яснення адміністрації Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка Національної академії наук України щодо графіку роботи установи. *Національний Ботанічний сад ім. М. М. Гришка: Новини*. 2025. 05 трав. URL: http://www.nbg.kiev.ua/about_garden/news/detail.php?ID=3101 (дата звернення: 06.05.2025).
7. Смирнов І. Логістика урботуризму в умовах «овертуризму». *Географія та туризм*. 2019. № 48. С. 13-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2019_48_4 (дата звернення: 06.05.2025).
8. Смирнов І. Теорія та практика географічного та логістичного забезпечення сталого розвитку урботуризму в умовах овертуризму (на прикладі «Концепції децентралізації туризму» м. Львова). *Географія та туризм*. 2019. № 54. С. 69-78. DOI: 10.17721/2308-135X.2019.54.69-78 (дата звернення: 05.05.2025).
9. Шпаковська М. Від Іспанії до Хорватії: як країни Європи борються з надмірним туризмом. *Liga.net*. 2025. 14 лют. URL: <https://shorturl.at/6o0Cl> (дата звернення: 06.05.2025).
10. Amrhein S., Langer M. Resistance and power dynamics in tourist destinations: a study of Mallorca's anti-touristification protests through Bourdieu's theory of practice. *Journal of Sustainable Tourism*. 2025. P. 1-18. DOI: 10.1080/09669582.2025.2455397 (date of access: 09.05.2025).
11. Beal L., Séraphin H., Modica G., Pilato M., et al. Analysing the Mediating Effect of Heritage Between Locals and Visitors: An Exploratory Study Using Mission Patrimoine as a Case Study. *Sustainability*. 2019. Vol. 11, no. 11. P. 1-15. DOI: 10.3390/su11113015 (date of access: 15.03.2025).
12. Bostyn Y. «Tourists go HAM!» Moment a «jamon» museum in Spain pokes fun at «anti-tourism» movement. *The Olive Press*. 2024. 11 Nov. URL: <https://www.theolivepress.es/spain-news/2024/11/11/tourists-go-ham-moment-a-jamon-museum-in-spain-pokes-fun-at-anti-tourism-movement/> (date of access: 15.03.2025).
13. Cometta M. Discussing Overtourism: Recognizing Residents' Needs in Tourism Management in Ticino, Switzerland. *Progress in French Tourism Geographies* / ed by. Stock M. Cham. Springer International Publishing, 2021. P. 155-169.
14. Copen Pay. *Wonderful Copenhagen*. URL: wonderfulcopenhagen.com/wonderful-copenhagen/international-press/copenhagen-launches-new-green-experience-economy-initiative-copenpay (date of access: 15.03.2025).
15. González-Reverté F., Soliguer Guix A. The social construction of anti-tourism protest in tourist cities: a case study of Barcelona. *International Journal of Tourism Cities*. 2024. Vol. 10, no. 3. P. 842-859. DOI: 10.1108/IJTC-09-2022-0211 (date of access: 15.03.2025).
16. Gössling S., McCabe S., Chen N. (Chris). A socio-psychological conceptualisation of overtourism. *Annals of Tourism Research*. 2020. Vol. 84. P. 1-12. DOI: 10.1016/j.annals.2020.102976 (date of access: 15.03.2025).
17. Hall L. The summer that tourism fell apart. *BBC.com* 2024. 26 Sept. URL: <https://www.bbc.com/travel/article/20240925-the-summer-that-tourism-fell-apart> (date of access: 15.03.2025).
18. Louvre plagued by leaks and crumbling infrastructure, museum boss warns. *RFI.fr* 2025. 01 Jan. URL: <https://www.rfi.fr/en/france/20250123-ageing-louvre-plagued-by-leaks-and-crumbling-infrastructure-museum-boss-warns> (date of access: 16.03.2025).
19. Mariam K., Singh M., Yaja M., Kumar A. Negative perception of the local community towards tourism development. *Tourism and Hospitality Management*. 2024. Vol. 30, no. 1. P. 15-25. DOI: 10.20867/thm.30.1.2 (date of access: 15.03.2025).
20. Martin-Fuentes E., Nieto Ferrando J., Marine-Roig E., Ferrer-Rosell B. From Blockbuster to Neighbourhood Buster: The Effect of Films on Barcelona. *Sustainability*. 2020. Vol. 12, no. 6. P. 1-16. DOI: 10.3390/su12062290 (date of access: 15.03.2025).
21. Milano C., Novelli M., Russo A. P. Anti-tourism activism and the inconvenient truths about mass tourism, touristification and overtourism. *Tourism Geographies*. 2024. Vol. 26, no. 8. P. 1313-1337. DOI: 10.1080/14616688.2024.2391388 (date of access: 15.03.2025).
22. Museum definition (August 24, 2022). *International council of museums*. URL: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> (P. 15.) (date of access: 05.05.2025).

23. Paige S., Becker D. The solution to anti-tourism: Don't travel less, travel better. *Wbur.org*, 2024. 02 Aug. URL: <https://www.wbur.org/onpoint/2024/08/02/anti-tourism-travel-protests-summer> (date of access: 15.03.2025).
24. Pektaş F. Obese destinations. *Journal of Tourism Futures*. 2023. P. 1-14. DOI: 10.1108/JTF-08-2021-0204 (date of access: 15.03.2025).
25. Ramón Cardona J., Sánchez Fernández M. D., Soares J. R. R. Hospitality and anti-tourist attitudes through the host-guest relationship in the Westworld science fiction series. *Turyzm/Tourism*. 2024. Vol. 34, no. 1. P. 23-30. DOI: 10.18778/0867-5856.34.1.02 (date of access: 15.03.2025).
26. Smyrnov I. Geographical and Logistic Aspects of Urbotourism Sustainable Development Under the Conditions of Overtourism Extension. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Tourism*. 2019. Vol. 2, no. 2. P. 126-132. DOI: 10.31866/2616-7603.2.2.2019.189531 (date of access: 05.05.2025).
27. Vilaseca S. L. What is a liveable tourist city in twenty-first-century Spain? From leisure and consumption to degrowth. *Journal of Urban Cultural Studies*. 2024. Apr. Vol. 11. P. 3-8. DOI: https://doi.org/10.1386/jucs_00075_2 (date of access: 15.03.2025).
28. Żemła M., R. Szromek A. From overtourism to no-tourism – costs and benefits of extreme volume of tourism traffic as perceived by inhabitants of two Polish destinations. *Journal of international studies*. 2023. Vol. 16, no. 2. P. 151-161. DOI: 10.14254/2071-8330.2023/16-2/10 (date of access: 15.03.2025).
29. Żemła M., Szromek A. R. Influence of the Residents' Perception of Overtourism on the Selection of Innovative Anti-Overtourism Solutions. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. 2021. Vol. 7. N 3. P. 202.

References

1. Burdeina O. Kyiany «shturmuiut» botsad Hryshka, shchob sfotohrafuvaty: administratsiia vidreahuvala (video). Focus.ua. 2024. 03 trav. URL: <https://focus.ua/uk/ukraine/644456-kiyani-shturmuyut-botsad-grishka-shchob-sfotografuvatis-administraciya-vidreaguvala-video> (data zverennnia: 06.05.2025).
2. H'osle Vittorio Tretij svit iak filosof's'ka problema. *Praktychna filosofiiia v suchasnomu sviti*. Kyiv : Libra, 2003. S. 145-179.
3. Kerivnyk upravlinnia kul'tury LMR podala u vidstavku pislia «antytserkovnoho skandalu». Zaxid.net. 2015. 07 zhovt. URL: https://zaxid.net/kerivnyk-upravlinnya-kultury-lmr-podala-u-vidstavku-pislya-antitserkovnogo-skandalu_n1368375 (data zverennnia: 23.05.2024).
4. Nokhrina L. Overturyzm: peredumovy, problematyka, zasady minimizatsii naslidkiv. Misto. Kul'tura. Tsyvilizatsiia: mizhnarodni studii : materialy mizhnar. nauk.-teoret. internet-konf., Kharkiv, kviten' 2020 r. Kharkiv: Kharkiv. nats. un-t mis'k. hosp-va im. O. M. Beketova, 2020. S. 127-138. URL: <https://shorturl.at/0quib> (data zverennnia: 06.05.2025).
5. Pyl'chenko A. Problemy overturyzmu ta shliakhy ikh vyrishennia: svitovyy aspekt. Visnyk Kyivs'koho natsional'noho linhvistychnoho universytetu. Seriya Istoriia, ekonomika, filosofiiia. 2023. Vyp. 27. S. 78-83. DOI: 10.32589/2412-9321.27.2022.276210 (data zverennnia: 06.05.2025).
6. Roziasnennia adinistratsii Natsionalnoho botanichnoho sadu imeni M. M. Hryshka Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy shchodo hrafiku roboty ustanovy. Natsionalnyi Botanichniy sad im. M. M. Hryshka: Novyny. 2025. 05 trav. URL: http://www.nbg.kiev.ua/about_garden/news/detail.php?ID=3101 (data zverennnia: 06.05.2025).
7. Smyrnov I. Lohistyka urboturyzmu v umovakh «overturyzmu». Heohrafiia ta turyzm. 2019. № 48. S. 13–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2019_48_4 (data zverennnia: 06.05.2025).
8. Smyrnov I. Teoriia ta praktyka heohrafichnoho ta lohistychnoho zabezpechennia staloho rozvytku urboturyzmu v umovakh overturyzmu (na prykladi «Kontseptsii detsentralizatsii turyzmu» m. L'vova). Heohrafiia ta turyzm. 2019. № 54. S. 69-78. DOI: 10.17721/2308-135X.2019.54.69-78 (data zverennnia: 05.05.2025).
9. Shpakov's'ka M. Vid Ispanii do Khorvatii: iak krainy Yevropy boriut'sia z nadmirnym turyzmmom. Liga.net. 2025. 14 liut. URL: <https://shorturl.at/6o0Cl> (data zverennnia: 06.05.2025).
10. Amrhein S., Langer M. Resistance and power dynamics in tourist destinations: a study of Mallorca's anti-touristification protests through Bourdieu's theory of practice. *Journal of Sustainable Tourism*. 2025. P. 1-18. DOI: 10.1080/09669582.2025.2455397 (date of access: 09.05.2025).
11. Beal L., Séraphin H., Modica G., Pilato M., et al. Analysing the Mediating Effect of Heritage Between Locals and Visitors: An Exploratory Study Using Mission Patrimoine as a Case Study. *Sustainability*. 2019. Vol. 11, no. 11. P. 1-15. DOI: 10.3390/su11113015 (date of access: 15.03.2025).
12. Bostyn Y. «Tourists go HAM!» Moment a «jamon» museum in Spain pokes fun at «anti-tourism» movement. *The Olive Press*. 2024. 11 Nov. URL: <https://www.theolivepress.es/spain-news/2024/11/11/tourists-go-ham-moment-a-jamon-museum-in-spain-pokes-fun-at-anti-tourism-movement/> (date of access: 15.03.2025).
13. Cometta M. Discussing Overtourism: Recognizing Residents' Needs in Tourism Management in Ticino, Switzerland. *Progress in French Tourism Geographies* / ed by. Stock M. Cham. Springer International Publishing, 2021. P. 155-169.
14. Copen Pay. *Wonderful Copenhagen*. URL: wonderfulcopenhagen.com/wonderful-copenhagen/international-press/copenhagen-launches-new-green-experience-economy-initiative-copenpay (date of access: 15.03.2025).
15. González-Reverté F., Soliguer Guix A. The social construction of anti-tourism protest in tourist cities: a case study of Barcelona. *International Journal of Tourism Cities*. 2024. Vol. 10, no. 3. P. 842–859. DOI: 10.1108/IJTC-09-2022-0211 (date of access: 15.03.2025).
16. Gössling S., McCabe S., Chen N. (Chris). A socio-psychological conceptualisation of overtourism. *Annals of Tourism Research*. 2020. Vol. 84. P. 1-12. DOI: 10.1016/j.annals.2020.102976 (date of access: 15.03.2025).

17. Hall L. The summer that tourism fell apart. *BBC.com* 2024. 26 Sept. URL: <https://www.bbc.com/travel/article/20240925-the-summer-that-tourism-fell-apart> (date of access: 15.03.2025).
18. Louvre plagued by leaks and crumbling infrastructure, museum boss warns. *RFI.fr* 2025. 01 Jan. URL: <https://www.rfi.fr/en/france/20250123-ageing-louvre-plagued-by-leaks-and-crumbling-infrastructure-museum-boss-warns> (date of access: 16.03.2025).
19. Mariam K., Singh M., Yaja M., Kumar A. Negative perception of the local community towards tourism development. *Tourism and Hospitality Management*. 2024. Vol. 30, no. 1. P. 15-25. DOI: 10.20867/thm.30.1.2 (date of access: 15.03.2025).
20. Martin-Fuentes E., Nieto Ferrando J., Marine-Roig E., Ferrer-Rosell B. From Blockbuster to Neighbourhood Buster: The Effect of Films on Barcelona. *Sustainability*. 2020. Vol. 12, no. 6. P. 1-16. DOI: 10.3390/su12062290 (date of access: 15.03.2025).
21. Milano C., Novelli M., Russo A. P. Anti-tourism activism and the inconvenient truths about mass tourism, touristification and overtourism. *Tourism Geographies*. 2024. Vol. 26, no. 8. P. 1313-1337. DOI: 10.1080/14616688.2024.2391388 (date of access: 15.03.2025).
22. Museum definition (August 24, 2022). *International council of museums*. URL: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> (P. 15.) (date of access: 05.05.2025).
23. Paige S., Becker D. The solution to anti-tourism: Don't travel less, travel better. *Wbur.org*, 2024. 02 Aug. URL: [wbur.org/onpoint/2024/08/02/anti-tourism-travel-protests-summer](https://www.wbur.org/onpoint/2024/08/02/anti-tourism-travel-protests-summer) (date of access: 15.03.2025).
24. Pektaş F. Obese destinations. *Journal of Tourism Futures*. 2023. P. 1-14. DOI: 10.1108/JTF-08-2021-0204 (date of access: 15.03.2025).
25. Ramón Cardona J., Sánchez Fernández M. D., Soares J. R. R. Hospitality and anti-tourist attitudes through the host-guest relationship in the Westworld science fiction series. *Turyzm/Tourism*. 2024. Vol. 34, no. 1. P. 23-30. DOI: 10.18778/0867-5856.34.1.02 (date of access: 15.03.2025).
26. Smyrnov I. Geographical and Logistic Aspects of Urbotourism Sustainable Development Under the Conditions of Overtourism Extension. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Tourism*. 2019. Vol. 2, no. 2. P. 126-132. DOI: 10.31866/2616-7603.2.2.2019.189531 (date of access: 05.05.2025).
27. Vilaseca S. L. What is a liveable tourist city in twenty-first-century Spain? From leisure and consumption to degrowth. *Journal of Urban Cultural Studies*. 2024. Apr. Vol. 11. P. 3-8. DOI: https://doi.org/10.1386/jucs_00075_2 (date of access: 15.03.2025).
28. Żemła M., R. Szromek A. From overtourism to no-tourism – costs and benefits of extreme volume of tourism traffic as perceived by inhabitants of two Polish destinations. *Journal of international studies*. 2023. Vol. 16, no. 2. P. 151-161. DOI: 10.14254/2071-8330.2023/16-2/10 (date of access: 15.03.2025).
29. Żemła M., Szromek A. R. Influence of the Residents' Perception of Overtourism on the Selection of Innovative Anti-Overtourism Solutions. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. 2021. Vol. 7, N 3. P. 202.

THE OVERTOURISM MANIFESTATIONS AND MUSEUMS : IDENTIFYING THREATS AND PREVENTING THEM

Vitalii BONDARCHUK – Candidate of Historical Sciences,
The National University of Ostroh Academy, Ostroh

Information from various types and origins sources were studied as part of the study of the stated topic. Most of them consist of a complex of studies with various territorial frameworks from peer-reviewed publications. A verified body of information on the threats posed by excessive tourism to museums and some other cultural institutions was compiled as a result. Some attempts by museums to regulate and/or avoid the manifestations of overtourism were also described and characterised. It was found museums are negatively affected by various manifestations of overtourism. At the same time, it was determined that, compared to other cultural institutions and tourist objects, the level of these impacts was somewhat lower. But the reason for this is the cooperation of museums with state authorities at the municipal and central levels.

Key words: museums, overtourism, tourism, intercultural communication, globalisation, Ukraine, Europe.

UDC 069 : 338.48

THE OVERTOURISM MANIFESTATIONS AND MUSEUMS : IDENTIFYING THREATS AND PREVENTING THEM

Vitalii BONDARCHUK – Candidate of Historical Sciences,
The National University of Ostroh Academy, Ostroh

The *purpose* of the article is to research the coexistence of various phenomena of overtourism and museum institutions. In order to achieve this goal, two tasks can be distinguished from it: 1) to determine which phenomena of overtourism threaten museums and their activities; 2) to establish how museums can address these threats through active or passive actions.

Research methods. To obtain objective scientific data, a complex of necessary scientific research methods was used. The method of inductive generalisation allowed us to identify common features and signs from the disparate (chronologically, territorially, typologically) facts of anti-tourist protests. Cases of collision between Ukrainian cultural institutions were studied using general scientific methods of analysis and abstraction: each incident was divided into several components (place and conditions of the conflict, its intensity, accusations and responses to them). Further, the necessary information was extracted by abstraction, including the reaction of cultural institutions to the manifestations of excessive tourism. To study the facts of museums' prevention of overtourism, the author used the method of synthesis. This allowed us to identify the state's assistance to museums.

Results. It was found that the manifestations of excessive tourism have not only economic but also socio-cultural reasons. This makes it possible to consider museums as one of the places where the interests of the local community are represented, its contact with the conditional 'outside world' and a 'fuse' against the manifestations of overtourism. It has not been possible to establish whether museums can fulfil this role on their own – without the help of the state.

The *scientific novelty* is that it has been shown that museums have the potential to occupy a special place and play a prominent role in attempts to overcome the manifestations of overtourism. It also further develops the argument that it is not always appropriate to copy 'market' management methods in the cultural sector.

Practical significance. The results of the article can be used to demonstrate the feasibility of amending local and central legislation in an effort to eliminate the existing problems of coexistence between tourists and local communities.

Key words: museums, overtourism, tourism, intercultural communication, globalisation, Ukraine, Europe.

Стаття надійшла до редакції 5.02.2025

Отримано після доопрацювання 11.02.2025

Прийнято до друку 18.02.2025

УДК 069.62:[069.5:908(477.82)]

ВИСТАВКА ЯК ФОРМА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДОЮ : НА ПРИКЛАДІ ПРОЄКТУ «СВІЙ/ЧУЖИЙ. ІСТОРІЇ ПРО...»

Світлана ЧИБИРАК – кандидат історичних наук, доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності,

Волинський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк

<https://orcid.org/0000-0002-5580-7210>

<https://doi.org/10.35619/ucpmk.50.1007>

chibirak.svitlana@vnu.edu.ua

Людмила МІРОШНИЧЕНКО-ГУСАК – кандидат історичних наук, завідувач науково-експозиційного відділу етнографії та народних промислів Волині,

Волинський краєзнавчий музей, м. Луцьк

<https://orcid.org/0000-0002-3515-6481>

lyudmilamh@ukr.net

Розглядається досвід реалізації музейної виставки в сучасному культурному просторі, який демонструє відхід від традиційних підходів показу пам'яток до формування простору взаємодії відвідувач/музейне середовище. Аналізується виставковий проєкт «Свій/Чужий. Історії про...» Волинського краєзнавчого музею як приклад кураторського підходу, що створює простір для діалогу, самовираження та рефлексії через залучення особистих наративів, інтерактивних форм комунікації та цифрових технологій.

Ключові слова: виставка, культурно-освітня взаємодія, кураторських підхід, музейна аудиторія.

Постановка проблеми. У сучасних умовах музейна виставка перестає бути лише способом демонстрації артефактів і дедалі частіше перетворюється на інтерактивну освітню платформу, що поєднує історію, особисті наративи, емоції та досвід взаємодії. Однак, залишається відкритим питання, як саме виставкові проєкти можуть стати ефективним інструментом культурно-освітньої взаємодії з різновіковими й соціально різномірними аудиторіями.

Складність полягає у тому, що куратори мають врахувати різноманітні запити відвідувачів – пізнавальні, емоційні, комунікативні, потребу в ідентифікації та самовираженні. При цьому актуальним постає питання розробки таких виставкових концептів і форматів, які б сприяли глибшому залученню громади, створенню відкритого простору для діалогу, рефлексії та креативного самовираження. Саме на співпрацю з громадою спрямований виставковий проєкт «Свій/Чужий. Історії про...», який реалізовувався науково-експозиційним відділом етнографії та народних промислів Волині Волинського краєзнавчого музею.

Останні дослідження та публікації. Різномісний досвід вітчизняних професіоналів з організації та реалізації виставкових проєктів представлений у Кураторському посібнику, спрямованому на формування розуміння цієї нової професії в Україні [4]. Зміни, що відбуваються у сучасних етнографічних музеях стали предметом наукових зацікавлень П. Вербицької. Дослідниця розкрила основні складові щодо дискусії «про призначення етнографічних музеїв у сучасному багатокультурному й мінливому світі» [1], а також звернулася до проблеми висвітлення образу «іншого» у багатонаціональних суспільствах. М. Кармаз, А. Гомотюк, О. Писарчук приділили увагу на формам та методам взаємодії музеїв зі своєю аудиторією, зокрема інтерактивності [3]. Д. Сучков, О. Красненко акцентують увагу на залученні аудиторії до музейного життя як активного співавтора музейного продукту [6].

Метою статті є виявлення особливостей реалізації виставкового проєкту «Свій/Чужий.